Jumanazarov Oserbay Seytmuratovich
QMU “Ekonomika” kafedrası úlken oqıtıwshısı

ASHIQ EKONOMIKA SHARAYATINDA INNOVATSIYALIQ XIZMETLER TÚRLERI RAWAJLANIWINIŃ ILIMIY-TEORIYALIQ TIYKARLARI

Аннотация. Ушбу мақолада минтақа инновацион хизматлар турларининг ривожланишининг илмий-назарий асослари хусусида сўз юритилади.
Калит сўзлар: минтақа, очиқ иктисодиёт, инвестиция, инновация, инфратузилма, хизматлар соҳаси.
Аннотация. В данной статье рассказывается о передовом зарубежном опыте рахвития инновационных услуг в регионе.
Ключевые слова: регион, открытая экономика, инвестиция, инновация, инфраструктура, сфера услуг.
Abstract. This article describes the best foreign experience in the development of innovative services in the region.
Key words: Region, open economy, investment, innovation, infrastructure, servict sector.

Ashıq bazar ekonomikası sharayatında innovatsiyalıq xızmetler túrleriniń rawajlanıwı mámleket hám region ekonomikası ósiwi, hám de xalıq aralıq xızmetler sawdasında onıń básekige shıdamlılıǵın asırıwda úlken áhmiyetke ıyelep atır. Kópshilik rawajlanǵan hám rawajlanıp atırǵan mámleketler ekonomikasının tiykarǵı bólegin xızmetler qurap atırǵan bir waqıtta, jáhán hám de mámleketimiz ekonomikasında da xızmetlerdiń úlesi jıldan-jılǵa artıp barıwı gúzetilip atır. Buǵan tiykarǵı sebep bolıp atırǵan faktorlarınan biri, islep shıǵarıw hám xalıq xızmetler tutınıwınıń kóbeyiwi, sawdanıń erkinlesiwi, erkin ekonomikalıq aymaqlar sanınıń artıwı, investitsiya hám innovatsiyalıq texnologiyalardıń ósip baratırǵanlıǵı bolıp tabıladı. Xızmetler tarawı salıstırǵanda úlken kapital ǵárejetlersiz xalıq ushın jańa jumıs orınlarındı jaratıwda, YaIM kóleminiń asıwında mámleket ekonomikasınıń tiykarǵı ústin turatuǵın tarmaqlarınan bolıp, ol ekonomikalıq-sociallıq ósiwdi támiyinleydi. Ózbekstan Respublikası Prezidenti Sh. M. Mirziyoev aytıp ótkenindey, “Xizmet kórsetiw tarawı xalıq bandligini támiyinlewde eń úlken rezervlardan biri esaplanadı. Mámleketimizde onıń jalpı ishki ónim degi dagi úlesi 35 protsentti quraydı. Xalıq aralıq miynet shólkemi analizlerine kóre, servis industriyasınıń 1 procentke ósiwi jarlılar sanın 1, 5 procentke qısqartiradi” [1].

Dúnya boylap xızmetler sawdasınıń bunday jedel rawajlanıwı bir qatar faktorlarǵa baylanıslı bolsada, bulardıń ishinde eń áhmiyetlisi innovatsiyalarǵa hám ilimiy-texnikalıq bilimlerge tiykarlanǵan xızmetlerdiń taraqqiy etiwi hám olar úlesiniń asıp barıwında bolıp atır. Xızmetler sawdası aldın insan faktorı menen tikkeley baylanıslı bolǵanı ushın qıyın keshken bolsa, keyinirek bilimlerge tayanǵan cifrlı ekonomikanıń rawajlanıwı xızmetler xalıq aralıq sawdasın júrgiziwde bir qatar tosqınlıqlardı jónge salıw etdi hám tarawdı innovciyalıq rawajlanıwına tiykarǵı dúmpish boldı. Internet, mobil baylanıs quralları, nanotexnologiyalar hám basqa intellektuallıq texnologiyalıq innovatsiyalar xızmetler sawdasın tap tavarlar sawdası sıyaqlı derlik materiallıq kóriniske keltirip qoyıp atır. Keleshekte texnologiyalardıń bunday virtual múmkinshiliklerиniń asıp barıwı xızmetler tezligin jáne de asırıp onıń ózine túser bahasın jáne de túsiriwi hám xızmetler salasınıń global bazarda taǵı úlken úleske ıyelewine alıp keliwi múmkinshiligin joqarı etip qoyıp atır [2].

“Ózbekstan Respublikasında joqarı tálim sistemasın 2030 jılǵa shekem rawajlandırıw kontseptsiyasi”da shet el studentlerdiń úlesin 2019 jıldaǵı 1% ten 2025 jılǵa shekem 10% hám 2030 jılǵa shekem bolsa 15% ga alıp shıǵıw, hám de programmalastırıw xızmetlerin xalıq aralıq sawdası boyınsha “Cifrlı Ózbekstan -2030” strategiyasında programmalıq ónimler hám

informaciya texnologiyaları texnoparkining inkubatsiya hám akseleratsiya programmalarına kiritilgen startap-joybarlar sanın 2020 jıldağı 50 den 2025 jılǵa shekem 700 danege, 2030 jılǵa shekem bolsa 2300 danege alıp shıǵıw, sonıń menen birge, programmalıq ónimler kiripin 2020 jıldağı 10 million dollardan 2025 jılǵa shekem 100 million dollarǵa shekem, yaǵnıy, 10 ese asırıw hám olardı jalpı ishki ónim (YaIM) dıń informaciya texnologiyaları sektorındağı úlesin keminde 4 procentke kóteriw strategiyalıq maqset etip joybarlastırılǵan.

Globallasıw sharayatında dúnyanıń ashıq ekonomikaǵa iye bolǵan barlıq mámleketleri xalıq aralıq ekonomikalıq munasábetlerde óziniń múnásip ornına, tovarlar hám xızmetlerdiń exporti hám importında salmaqlı kórsetkishlerge iye bolıp, milliy ekonomikalıq natiyjeliligin asırıwǵa qatań háreket etpekte [3].

1-keste

Xızmetler túsinigine hár qıylı ilimiy jantasıwlar

T/r	Avtor	Tariyp
1.	Hill T. P.	Xızmet - bul qandayda bir bir shaxs yamasa subiekt jaǵdayınıń onıń qaleishiga qaray basqa bir shaxs yamasa subiekt tárepinen ózgertiw kiritiliwi
2.	Chesbrough H.	Usınıs etiwshi hám talaban maanfatlaridan kelip shıǵıp, birgelikt baha jaratıw
3.	Lindsay A.	Xızmet-bul process, anıqıraǵı, biznes procesi esaplanıp, maqsetke jetiwi ushın klientlerge kórsetiletuǵın háreketler kompleksi
4.	Sviridenko Yu. P.	Xızmet-bul mútajlikke sáykes keletuǵın materiallıq hám nomoddiy tavarlardı jetkiziw (islep shıǵarıw) arqalı mútajlikti qandırıwǵa qaratılǵan iskerlik
5.	Kotler F., Keller K.	Xızmet-bul bir tárep basqasına usınıwı múmkin bolǵan, tiykarınan nomoddiy bolǵan hám hesh nársege iyelik etiwge alıp kelmaytuǵın hár qanday háreket yamasa iskerlik
6.	Assel' G.	Qarıydarlar tárepinen satıp alınatuǵın, múlk menen baylanıslı bolmaǵan nomoddiy tavarlar
7.	Vidyapin V. I., Juravleva T. P.	Insannıń hár qanday mútajliklerin qandiradigan, paydalı tásir kórsetetuǵın, maqsetke muwapıq bolǵan insan iskerligi nátiyjesi
8.	Makkonell K. R., Bryu S. L.	Qarıydar, firma yamasa húkimet bahaǵa iye bolǵan zat -buyım ornına almastırıwlawǵa tayın bolǵan nomoddiy tavar
9.	Ashılov I.	Xızmet-bul insannıń, xojalıq jurgiziwshi subiektlerdiń, mámlekettiń hám jámiyettiń málim bir zárúriyatın qandırıwǵa jóneltirilgen adamlardıń payda keltiretuǵın xızmet procesi menen baylanıslı sanalı iskerligi túsiniledi
10.	Yu. P. Urunbaeva	xızmet - bul xalıq, mámleket hám jámiyet mútajliklerin maksimal dárejede qandırıwǵa jóneltirilgen, adamlardıń turmıs dárejesiniń (barlıq siyasiy gruppalarınıń materiallıq xordiq shıǵarıwına, sawlıgına, ilimiy potencialına, keyipine, hár kúnlik ruwzıger uwayımları ushın sarplaytuǵın qımbatlı waqıtlarınıń tejeliwi) rawajlanıwına kómeklesetuǵın process bolıp tabıladı
11.	Avtor islenbesi	xızmet - bul materiallıq formaǵa iye bolmaǵan, yuridikalıq hám fizikalıq shaxslar tárepinen tikkeley mámleket aymaǵında yamasa onıń sırtında kórsetiletuǵın ekonomikalıq iskerlik túri bolıp, geyde shegara hám aralıq tańlamaytuǵın, tábiy resurslar kem qárejet etiliwine qaramastan úlken dáramat keltiretuǵın xojalıq iskerligi

		esaplanadı.

“Innovatsiyalıq xızmetler” túsinigine ilimiy túsindirme beriwden aldın ulıwma xızmet túsinigińiń ózine tariyp beriliwi hám olarǵa túrli jantasıwlardı baqlaw múmkin. “Xızmet” túsinigi quramalı ilimiy-ekonomikalıq túsiniklerden bolıp, bilim hám qollanıw tarawına qaray túrli orınlarda túrlishe xarakterlenedi (1-keste).

“Innovatsiya” hám “innovatsiyalıq xızmetler” túsinikleri bolsa uzaq ekonomikalıq joldı basıp ótken. Innovatsiya túsinigine daslep Joqlıq Smit óz dóretpelerinde túsindirme bergen bolsa, keyinirek “innovatsiya salasınıń atası” atınıń alǵan Avstriyalıq alım Jazef Shumpeter tárepinen bul máselege tolıq jantasılǵan (2-keste).

2-keste

Innovciyalıq xızmetler túsinigine hár qıylı ilimiy jantasıwlar

T/p	Avtor	Tariyp
1.	Joqlıq Smith	Innovatsiya - bul ekonomikalıq ósiwde, texnologiyalardıń rawajlanıwlastırılǵanda hám jumısshı kúshleriniń natiyjeliligin asırıwda payda bolatuǵın jańalıqlar
2.	Schumpeter, J. A.	Innovatsiyalar isbilermenlik iskerligi alıp barilsagina júz bolıwı hám oylap tabılǵanlar ámelde paydalanilmasa ekonomikalıq tárepten áhmiyetsiz bolıp tabıladı
3.	Solow R.	Innovatsiya -bul uzaq múddetli ekonomikalıq ósiw
4.	Hall, B., & Rosenberg, N.	Texnologiyalıq jańalıqlar islep shıǵarıw hám shólkemlestirilgen processlerge birgelikte qollanıw etilse innovatsiyalar júz boladı
5.	Fatxutdinov R. A.	Innovatsiya -bul hár qanday iskerlik salasında nátiyjelililikti asırıwǵa alıp keletuǵın zamanagóy fundamental, ámeliy izertlewler, tájiriybe-konstruktorlıq jumısları yamasa eksperimental jumıslar nátiyjesi
6.	Avtor islenbesi	“Innovatsciyalıq xızmetler”-bul, ekonomikalıq ósiwdiń dástúriy modeliniń reforma etilgen ekonomikalıq táliymatlarǵa tayanadigan jańasha bilim, texnologiyalar hám isbilermenlikti ózinde sáwlelengen etken aldıńǵı xızmet túri dep tariyplewimiz múmkin.

Innovatsiyalar barlıq ekonomikalıq processler subiektleri ushın paydalı bolǵan ekonomikalıq rawajlanıwdıń zárúrli faktorı bolıp tabıladı. Innovatsiyalar xizmet kórsetiw hám islep shıǵarıw natiyjeliligin, puxtalıǵın hám álbette joqarı sapa kórsetkishleriniń hasası esaplanadı. Innovatsiyalar kárxanalar ushın bazarlarǵa kirisiwde básekige shıdamlılıqtı támiyinlasa, mámleket ushın makroekonomikalıq kórsetkishlerdi ósiriwge xızmet etedi [4].

Innovatsiyalıq rawajlanıwdıń tiykarın mámlekette tálimge bolǵan itibar, cifrlı hám bilimlerge tiykarlanǵan ekonomika, hám de erkin hám ashıq ekonomikalıq munasábetler quraydı. Innovatsiyalıq xızmetler xalıq aralıq sawdaci ashıq ekonomikalıq baylanıslar keńeyip baratırǵan házirgi sharayatta global ekonomikalıq munasábetlerdiń zárúrli bir kórinisi bolıp, túrli mámleketlerdiń satıwshıları, qarıydarları hám dáldalshılar ortasındaǵı xızmetlerdiń joqarı formasın ańlatadı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 21 сентябрдаги ПФ-5544-сон “2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Фармони

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 октябрдаги ПФ-6097-сон “Илм-фанни 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида” ги Фармони
3. Я.Э.Алиев. Инновацион иқтисодиёт. Ўқув қўлланма. – Т.: ТДИУ, 2019. – 124 б.
4. Чўпонов С.О. “Минтақада инновацион хизматлар турларини ривожлантиришнинг ташкилий-иқтисодий механизмини такомиллаштириш” мавзусидаги диссертацияси, 2021 й

WORDLY KNOWLEDGE